

УДК 330.15:56 (043.3)

*Т. В. Ревко,
к. е. н., доцент кафедри управління, економіки та інформаційних технологій,
Державний інститут управління та економіки водних ресурсів*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ВОДОГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У науковій статті удосконалено категоріально-понятійний апарат та методики економічного аналізу діяльності для водогосподарських організацій. Окреслено особливості економічного аналізу внутрішнього економічного механізму та антикризового управління. Розширено перелік показників оцінки ефективності роботи бюджетної організації.

The article improved categorical-conceptual apparatus and methods of economic analysis of water management organizations. Outlines the types of economic analysis of domestic economic mechanism and crisis management. The list of indicators for evaluation of the effectiveness of the budget.

Ключові слова: економічний аналіз, бюджетна організація, водогосподарсько-меліоративний комплекс, платні послуги, аналіз доходності, внутрішній економічний механізм, антикризове управління, ефективність.

ВСТУП

Для того, щоб здійснювати ефективну господарську діяльність у ринкових умовах, необхідно вміти використовувати весь інструментарій науки "економічний аналіз". Ця наука передуює прийняттю ефективних управлінських рішень, отже, є невід'ємним елементом системи управління. Сьогодні зі зміною форм і методів господарювання змінюються і погляди вчених стосовно поняття економічного аналізу, його об'єкта та предмета. З практичної точки зору, існують деякі особливості використання існуючих методик економічного аналізу для бюджетних, неприбуткових водогосподарських організацій.

Питаннями економічного аналізу займалися такі вчені, як Т.М. Ковальчук [1], О.А. Мошківська [2], В.Ф. Морицян, І.І. Цигилик, О.М. Морицян [3], Т.М. Ковальчук [4], М.І. Баканов, Г. Бірман, Е.Е. Боардмен, Д.Л. Веймер, Р.С. Каплан, К. Карлберг, Р. Купер, Р. Томас, М.А. Боллох, В.З. Бурчевський, А.Д. Бутко, В.І. Ганіна, В.М. Іваненко, Г.І. Кіндрацька, І.Д. Лазаришина, Є.В. Мних і т.д.

Науковці детально пояснюють визначення економічного аналізу [1]. Інші вчені [2] дають основні визначення поняття, зосереджують свою увагу на сучасних видах аналізу. Зокрема, досліджують стратегічний аналіз, SWOT-аналіз, аналіз сприяння доходу, або маргінальний, CVP-аналіз, CLD-аналіз. Економічний аналіз у системі внутрішнього економічного механізму вивчає колектив науковців, які розглядають теоретичні основи та методики проведення [3]. Також досліджується місце та роль економічного аналізу в системі антикризового управління [4].

Проте, у напрацюваннях вчених відсутні особливості використання існуючих сучасних методик економічного аналізу по відношенню не лише до приватних, комерційних структур, але й для бюджетних неприбуткових організацій. Відсутнє тлумачення поняття науки економічного аналізу з врахуванням особливостей діяльності окремої галузі національної економіки. Не досліджений внесок економічного аналізу до внутрішнього економічного механізму діяльності бюджетної організації. Також не виділя-

ються особливості економічного аналізу бюджетної організації в системі антикризового управління.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Для підвищення ефективності ведення господарської діяльності водогосподарською організацією нами поставлено завдання визначити поняття економічного аналізу бюджетної організації, методик його проведення, а також внутрішнього економічного механізму та особливостей антикризового управління.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для того, щоб визначитись із поняттям "економічний аналіз бюджетної організації", здійснимо історичний екскурс. Економічний аналіз у своєму розвитку ототожнювався з аналізом балансу та аналізом господарської діяльності підприємства. Сьогодні економічний аналіз визначається існуючими науковими напрацюваннями відповідно до потреб виробництва та управління. Українська економіка працює на повноцінних ринкових засадах, тому й економічний аналіз потрібно розглядати через призму ринку. Існує дуже багато протиріч між діяльністю підприємницьких структур та діяльністю бюджетних неприбуткових організацій. Звідси актуальним питанням є побудова ефективних економічних відносин та механізмів їхньої взаємодії. В галузевому аспекті для водного господарства нашої країни варто визначитись з ринковою моделлю діяльності на ринку надання платних послуг.

Отже, існують різні підходи до вивчення поняття економічного аналізу. Вирізняють мікрорівень, господарський, програмний, галузевий, територіальний, рівень національної економіки. Проте всі існуючі тлумачення сходяться на тому, що об'єктом аналізу є господарська діяльність або господарські процеси. В результаті аналізу знаходяться резерви покращення ефективності діяльності, які призводять до виконання поставлених завдань та є основою для прийняття управлінських рішень. Аналізу піддають всю ієрархічну структуру національної економіки від міністерств, об'єднань, підприємств, підрозділів, відділів, робочих місць і т.д. Вивчаються технологічна, організаційно-економічна та фінансова діяльність. Сьогодні аналізу слід надавати еколого-економічну, інноваційну і соціальну сторону діяльності підприємств. Економічний аналіз володіє певним інструментарієм та методиками його проведення. Сьогодні економіко-математичні методи та прийоми економічного аналізу доповнюються та розширюються методиками управлінської науки. Аналіз проводиться на підставі показників

діяльності підприємств, які відображаються у планових, первинних та звітних документах.

В основі економічного аналізу лежить процес розкладання на смислові частини процесу або явища для спрощення розуміння цілісного об'єкта дослідження. Економічне спрямування зводить процес аналізу до контролю за фінансово-економічними показниками діяльності господарської одиниці у взаємозв'язку з іншими аспектами діяльності.

Економічний аналіз бюджетної установи (водогосподарських організацій) стосується господарської діяльності, залежить від загальносвітових та загальнонаціональних тенденцій економічного розвитку, які визначають напрями та результати економічної діяльності суб'єктів господарювання в ринкових умовах на засадах часткового бюджетного фінансування.

Особливості економічного аналізу бюджетної організації проявляються у партнерських зв'язках взаємодії та відношеннях з приватними комерційними об'єктами, діяльність яких суттєво відрізняється.

Отже, економічний аналіз бюджетної установи сприяє виявленню проблемних сфер та їх раціоналізації з метою досягнення поставлених цілей та виконання мети діяльності.

Суть економічного аналізу в системі водогосподарських організацій визначається тим, що це є бюджетна сфера, яка несе в собі всі особливості бюджетного управління та неприбуткової діяльності. На перспективу розвитку водного господарства є сенс аналізувати збільшення обсягів фінансування за рахунок надання більших обсягів платних послуг, тобто так званого спеціального фонду поряд із загальним обсягом фінансування із загального фонду Державного бюджету України.

Маємо змогу навести декілька визначень економічного аналізу в галузевому аспекті. З онтологічної точки зору економічний аналіз дозволяє досліджувати та тлумачити діяльність водного господарства України. З гносеологічної точки зору — це знання про методики аналізу діяльності водогосподарсько-меліоративного комплексу в ринкових умовах та умовах світової глобалізації, регіоналізації, а також перспектив входження України до Європейського співтовариства; визначення за цих умов власних можливостей та перспектив ведення ефективної господарської діяльності. Економічний аналіз — це потужний інструмент виявлення передумов та факторів настання кризових процесів у організації; виявлення потенційних та реальних клієнтів для надання платних послуг; виявлення та аналізу діяльності організацій-конкурентів їх реальних та потенційних переваг на ринку платних послуг. Аналіз слугує

формуванню конкурентоспроможних стратегій розвитку водогосподарсько-меліоративного комплексу на базі збільшення обсягу спеціального фонду та сталому бюджетному фінансуванню. Використання інструментарію науки економічного аналізу в бюджетних неприбуткових організаціях дозволяє приймати ефективні управлінські рішення керівництвом, які зменшують ймовірність настання криз.

При проведенні економічного аналізу діяльності бюджетної організації потрібно брати до уваги політичну дійсність загальнонаціонального розвитку України та інших суб'єктів господарювання не лише бюджетної сфери, показники їх діяльності за різних економічних умов, а також на їх основі побудову різних моделей управління системами розвитку водогосподарсько-меліоративного комплексу.

Економічний аналіз ґрунтується на загальновідомих законах розвитку науки та суспільства.

Предметом економічного аналізу є господарська діяльність, господарські процеси та явища, економіка госпрозрахункової діяльності та підприємницький сектор, інформаційні потоки, причинно-наслідкові зв'язки, соціально-економічні відносини, вплив міжнародних інституцій та організацій, інноваційно-інвестиційна діяльність, громадська, суспільна, екологічна та інші.

У галузевому аспекті предметом економічного аналізу водогосподарсько-меліоративного комплексу є господарська діяльність і процеси, госпрозрахункова діяльність (надання платних послуг), управління, екологія, партнерські взаємовідносини з комерційними (підприємницькими) бізнес-структурами. Засобами пізнання є весь інструментарій науки економічного аналізу, менеджменту, маркетингу, спрямованих на ефективну взаємодію учасників ринку з метою забезпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання, тобто водогосподарської організації.

Економічному аналізу слід піддавати будь-яку діяльність підприємства та середовища, в якому вона здійснюється. В подальшому результати аналізу мають слугувати для формування ефективних стратегій розвитку, достатнього фінансування та забезпечення конкурентних переваг.

Сьогодні суб'єкти господарювання мають бути мобільними, вчасно використовувати існуючі можливості, бути адекватними до змін, стабільними в своїй діяльності, конкурентоспроможними, а найголовніше — має бути забезпечена можливість уникати будь-яких проявів кризи. Всі перераховані вимоги до суб'єктів господарювання є надзвичайно важливими. А якщо

мова йде про державний сектор економіки, то тут варто наголосити, що будь-який обернений процес ставить під загрозу національні інтереси. По відношенню до водного господарства частина питань вирішується за рахунок загального фонду бюджету. Проте частка власних зароблених коштів у загальному фінансуванні зростає і це зміщує пріоритети діяльності на надання більших обсягів платних послуг і поповнення спеціального фонду бюджету, а звідси — на формування конкурентоспроможної стратегії.

Економічному аналізу слід піддавати і економічні інтереси потенційних інвесторів водогосподарсько-меліоративного комплексу як одного із напрямів вирішення фінансових проблем діяльності галузі. Можливим є аналіз діяльності колективу, окремого працівника.

Сьогодні є сенс підняти питання економічного аналізу відносин власності у водному господарстві. Адже державна форма власності не повною мірою забезпечує безпроблемну діяльність водогосподарських організацій, вона лише забезпечує підґрунтя для існування без достатньої мотивації колективів працівників до ефективної роботи та надання достатніх обсягів платних послуг. Для цього потрібно повною мірою використовувати маркетинговий інструментарій управління бюджетними організаціями з метою вироблення конкурентоспроможних маркетингових стратегій та розширення ринкових зон впливу.

Економічний аналіз у галузі водного господарства має враховувати особливості державного сектора, госпрозрахункову діяльність, а саме: той факт, що засобами праці є державне майно, предметами праці — природний ресурс, заробітна плата як оплата праці — це соціально захищена стаття Державного бюджету України. Показниками, які свідчать про ефективність діяльності водогосподарської організації, на нашу думку, є середня заробітна плата, дохід, рента. В результаті ефективної діяльності водогосподарської організації має бути забезпечено реальний розвиток водного господарства держави, задоволення потреб населення, галузей національної економіки та збереження водних ресурсів.

Маємо змогу проводити економічний аналіз ефективності надання платних послуг з точки зору його дохідності. Здійснювати аналіз потрібно постійно та вчасно, попередньо поставивши мету та завдання його проведення.

Важливо відслідковувати існуючі закономірності та тенденції розвитку галузі за розрахованими наперед визначеними показниками. Такі закономірності вказують на існуючі або можливі кризові прояви, що спонукає до прий-

Рис. 1. Графік визначення точки дохідності

няття певних заходів з метою їх нейтралізації, ліквідації або попередження. Отже, необхідний постійний моніторинг діяльності водогосподарсько-меліоративного комплексу.

Будь-яка управлінська діяльність розпочинається з економічного аналізу. Саме аналіз виявляє проблеми, резерви та шляхи їх вирішення, тобто дає підґрунтя для управління.

Наприкінці функцій менеджменту або управління знаходиться контроль. Отже, розпочинаємо аналізом, а завершуємо — контролем управління водогосподарською організацією в умовах ринкової економіки. Важливо забезпечити водогосподарським організаціям суттєві переваги для конкурентної боротьби з підприємницькими структурами за свого споживача або клієнта. Адже саме від цього залежить, насамперед, фінансове благополуччя бюджетної організації, а відтак, і вся господарська діяльність [1].

Зважаючи на той факт, що національна економіка України працює на повноцінних ринкових засадах, корисним є досвід закордонних країн. Найбільш застосовуваним зарубіжними комерційними підприємствами є стратегічний аналіз. Поширеність стратегічного аналізу пояснюється тим, що підприємства націлені на довгострокову прибуткову діяльність і розширення частки ринку.

Стратегічний аналіз передуватиме стратегічному плануванню та стратегічному управлінню. Варто пам'ятати, що водогосподарські організації не працюють відособлено, вони знаходяться у конкретному економічному та бізнесовому середовищі, яке також потрібно аналізувати. Для водогосподарських організацій також є сенс проводити стратегічний аналіз перспектив розвитку з урахуванням можливості часткового переходу на ринкові засади діяльності та самофінансування.

Аналіз перспектив переходу водного господарства з бюджету на комерційну основу вимагає врахування всіх позитивних та негативних наслідків такої події та прийняття виваженого рішення.

При переході на комерційну основу потрібно спочатку оцінити існуючі ресурси водогосподарської організації, стан справ, його можливості. Стратегічний аналіз дозволяє визначити, за яких умов і за якими напрямками доцільно проводити реформування водогосподарсько-меліоративного комплексу, а також формувати інші варіанти сценаріїв розвитку.

Одним із найвикористовуваних методів стратегічного аналізу є SWOT-аналіз, який досліджує зовнішнє і внутрішнє середовище організації.

На нашу думку, для формування ефективної стратегії розвитку цього лише методу не достатньо. Варто свою увагу зосередити не лише на сильних і слабких сторонах та можливостях і загрозах. Для бюджетних неприбуткових організацій з високим ступенем залежності від спеціального фонду пріоритетними є методики маркетингового управління з метою розроблення конкурентоспроможних стратегій розвитку.

У фінансовому аспекті прийнятним для водогосподарсько-меліоративного комплексу є аналіз сприяння доходу при прийнятті економічно обґрунтованих управлінських рішень при наданні платних послуг.

Аналіз сприяння доходу представлено на рис. 1. базується він на основі поділу витрат на постійні та змінні. Постійні витрати не залежать від обсягів надання платних послуг і є величиною сталою. Змінні витрати залежать від обсягів надання платних послуг і змінюються пропорційно до них.

Змінні та постійні витрати складають в сумі сукупні витрати, які пропорційні змінним витратам та включають величину постійних витрат.

При наданні платних послуг відбувається їх оплата, тобто є виручка. На перетині лінії сукупних витрат та лінії виручки знаходиться точка дохідності. Вище цієї точки організація отримує дохід, а нижче — несе втрати. Для того, щоб організація отримувала дохід від надання платних послуг, необхідно надати певний обсяг цих послуг і понести витрати. При перевищенні визначеного певного обсягу можливе отримання доходу. Отже, є сенс за умови дохідності платної послуги нарощувати її обсяги, тобто розширювати свою діяльність. Нижче певного обсягу надання платних послуг не доцільне. Для бюджетних організацій до постійних витрат

включаються, як правило, захищені статті. Тому в плані витрат тут явна перевага. Проблеми можуть виникнути лише з пошуком клієнтської бази для надання пристойних обсягів платних послуг з метою поповнення спеціального фонду державного бюджету.

Актуальною в даному випадку є політика ціноутворення на платні послуги. Аналіз дохідності надання платних послуг водогосподарськими організаціями необхідний в умовах нестачі бюджетного фінансування для визначення дохідних або неефективних напрямів діяльності з надання платних послуг.

Перевагами використання аналізу дохідності надання платних послуг водогосподарськими організаціями є:

- 1) визначення реальної дохідності різних напрямів діяльності;
- 2) розрахунок точки дохідності різновидів надання платних послуг;
- 3) прийняття рішення про припинення надання платних послуг або, навпаки, про нарощування обсягів.

Ще однією проблемою для водогосподарських організацій є ефективне використання бюджетних коштів, майна та інших ресурсів. Цій меті певною мірою і слугує аналіз дохідності, який сприяє ефективному використанню бюджетних ресурсів та отриманню доходу.

Аналіз дохідності можна модифікувати, виключаючи або додаючи до постійних витрат певні статті. В результаті цього ми матимемо змогу скоротити витрати і на один і той же обсяг платних послуг отримати більше доходу [2].

Система внутрішнього економічного механізму бюджетної організації передбачає вивчення та аналіз економічних процесів діяльності організації, її підрозділів, структурних одиниць, їх взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Економічний аналіз внутрішнього економічного механізму бюджетної організації повинен охоплювати всі рівні бюджетного управління — від найвищого до найнижчого — з метою досягнення цілей діяльності структурними підрозділами (відділами, управліннями), завдань — організаціями, мети — водогосподарсько-меліоративним комплексом і місії — національною економікою держави.

Економічний аналіз внутрішнього економічного механізму бюджетної організації дозволяє оптимізувати роботу всієї ієрархічної структури організації та галузі.

Роль економічного аналізу внутрішнього економічного механізму бюджетної організації в умовах ринку посилюється з наступних причин.

По-перше, водогосподарські організації більшою мірою залежні від спеціального фонду, що вимагає більш злагодженої роботи структурних підрозділів організації.

турних підрозділів організації.

По-друге, більшою мірою поширюються ринкові закони діяльності на державний сектор економіки, тому існує необхідність моніторингу реакцій на зміни, що відбуваються.

По-третє, зростає роль маркетингового управління діяльністю водогосподарсько-меліоративного комплексу. Тут необхідно на взаємовигідних засадах співпрацювати з іншими учасниками ринку.

По-четверте, переймається закордонний досвід, його методики та методології. В даному випадку потрібно їх адаптувати з урахуванням галузевих специфік діяльності.

По-п'яте, відбуваються наукові дискусії про необхідність реформування відносин власності у водному господарстві відносно пошуку більш ефективних форм, що потягне за собою перебудову всіх взаємовідносин структурних підрозділів.

По-шосте, економічний аналіз внутрішнього економічного механізму дозволяє виявити основні тенденції та внутрішні закономірності розвитку.

Перераховані фактори є передумовами для глибоких інституційних перетворень, що і потребує якісного економічного обґрунтування ефективності принципово нового внутрішнього економічного механізму діяльності водогосподарсько-меліоративного комплексу, його організацій, їх структурних одиниць, підрозділів, робочих місць тощо [3].

Найбільш ефективною формою економічного аналізу є його ситуаційна форма. Для водогосподарсько-меліоративного сектора національної економіки України як бюджетної сфери ймовірність настання криз мінімальна, адже бюджет в меншому, більшому чи сталому розмірі завжди буде. Проте сьогодні симптоми кризової діяльності водогосподарських організацій наявні. Тому необхідно виявляти передумови настання кризи, проводити оцінку її наслідків, виявляти шляхи виходу з кризи, уникнення її настання чи займатися ліквідацією наслідків. Полегшує перерахований комплекс робіт саме економічний аналіз, який дає реальну об'єктивну картину роботи водогосподарських організацій у кризових умовах. Маємо змогу стверджувати, що економічний аналіз є своєрідним інструментом діагностики в системі антикризового управління.

Існують різні види криз і економічний аналіз в даному випадку дозволяє виявити їх природу, поширеність на господарську діяльність, наслідки та шляхи подолання. В результаті є підґрунтя для ефективної роботи в ринкових умовах та забезпечення фінансової стабільності.

Антикризове управління передбачає такі пе-

ріоди: передкризовий, кризовий, виходу з кризи та післякризовий.

Проведення економічного аналізу на передкризовому етапі має на меті підготуватися до кризи, розробивши певний комплекс заходів для збереження стабільності та конкурентоспроможності.

На етапі настання кризи потрібно бути готовим до всієї потенційної небезпеки впливу на організацію та приймати низьковитратні альтернативні управлінські рішення.

На етапі виходу з кризи важливо розробити комплекс першочергових заходів з відновлення нормального ритму роботи організації.

На післякризовому етапі варто закріпитися на ринку, розробити стратегію оздоровлення та стабілізації ефективного розвитку.

У системі антикризового управління економічний аналіз слугує способом пошуку шляхів виходу з кризи, головним оціночним інструментом кількісних та якісних показників. Його використання дозволяє приймати оптимальні та обґрунтовані рішення.

По відношенню до бюджетної сфери систему антикризових заходів необхідно насамперед розробляти у випадку мінімального обсягу загального фонду та відсутності можливості поповнення спеціального фонду. Тоді економічний аналіз, в першу чергу, буде спрямований на знаходження перспективних напрямів надання платних послуг та внутрішніх резервів підвищення ефективності господарської діяльності. [4]

Ефективність діяльності бюджетної організації визначається передусім ефективністю використання бюджетних коштів, майна та інших ресурсів.

Виділяють такі показники ефективності, як продуктивність, результативність та економічність [5].

Продуктивність — це співвідношення між випуском продукції, наданням послуг, іншими результатами діяльності розпорядника або одержувача коштів Державного бюджету України та використаними на їх виробництво матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами.

Результативність — ступінь відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника або одержувача бюджетних коштів запланованим результатам.

Економічність — досягнення розпорядником або одержувачем бюджетних коштів запланованих результатів за рахунок використання найменшого обсягу бюджетних коштів або досягнення найкращого результату за рахунок використання заданого обсягу бюджетних коштів.

Показники контролю ефективності містяться у паспортах бюджетних програм, ними також є внутрішні стандарти якості роботи [5].

Ми пропонуємо розширити цей перелік таки-

ми показниками, як раціональність та дохідність.

Раціональність — це достатність коштів Державного бюджету України з метою досягнення їх розпорядником або одержувачем найкращих результатів роботи та забезпечення можливості перспективного розвитку.

Дохідність — це надання визначених конкурентоздатних платних послуг суб'єктам ринкових відносин з метою забезпечення часткового самофінансування при найефективнішому використанні державного майна та інших ресурсів бюджетної організації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що для досягнення кращої ефективності діяльності водогосподарських організацій необхідно використовувати інструментарій науки економічного аналізу та його сучасні методики, адаптовані до особливостей бюджетної сфери. Також з метою уникнення кризових явищ у водному господарстві країни потрібно піддавати економічному аналізу всю його ієрархічну структуру, тобто внутрішній економічний механізм діяльності водогосподарських організацій.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розробка бюджетних маркетингових технологій для водного господарства країни та стратегій розвитку водогосподарсько-меліоративного комплексу на засадах ринкової економіки.

Література:

1. Ковальчук Т.М. Сучасна парадигма науки "економічний аналіз" / Т.М. Ковальчук // Економіка АПК. — 2006. — № 10. — С. 64—69.
2. Мошковська О.А. Економічний аналіз: витоки та еволюційний розвиток / О.А. Мошковська // Економіка та право. — 2009. — № 3 (25). — С. 167—173.
3. Морицан В.Ф. Внутрішній економічний механізм і економічний аналіз в його системі / В.Ф. Морицан, І.І. Цигилик, О.М. Морицан // Економіка, фінанси, право: проблемні питання, коментарі та поради. — 2008. — № 11. — С. 9—12.
4. Ковальчук Т.М. Економічний аналіз у системі антикризового управління / Т.М. Ковальчук // Економіка АПК. — 2010. — № 5. — С. 128—135.
5. Порядок підготовки і проведення перевірок та оформлення їх результатів: затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 27 грудня 2004 року № 28-6 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.acrada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/283173;jsessionid=6FE94770BDDEE5D619-C530784CFCDC01>

Стаття надійшла до редакції 28.10.2010 р.